

RESÜLULLAH (SAV)'İN ANLATIM TARZINDA BEDEN DİLİ UNSURLARI: JESTLER VE ÇİZİMLER

The Prophet (SAAS) 'S Narrative Style, Body Language Items: Gesture and Drawings

Yrd. Doç. Dr. Ali ARSLAN*

ÖZET

Anlatımda el, parmak gibi uzuvlarla işârette bulunmak ve çizim yapmak anlatımı destekleyici önemli yöntemlerdendir. Resülullah (sav)'in her hareketini bize nakletmede çok hassas olan Sahabe (ra), bu konuda da bize yeterli miktarda bilgi aktarmıştır.. Makalemizde, bu yöntemlerin Resülullah (sav) tarafından ne şekilde kullanıldığı örnekler üzerinden ortaya konulmuştur. Ayrıca hadis şerhlerinde bu çizimler ile ilgili hangi konulara değinildiği ve nasıl çizimlerin yapıldığı gösterilmiştir.. Özellikle eğitim-öğretimde, anlatımın göze de hitap eden metotlarla zenginleştirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşâret, Çizgi, Hadis, Eğitim, Metot.

ABSTRACT

In Expression, an organ like hands and fingers point out using and make drawings line is an important element. Companions of the Prophet's every move has act sensitively in the transfer. This issue also gives us a sufficient amount of news. In our article, we will try to show what these methods is used by Prophet (saas) hrough examples. Also in the hadith annotations on these drawings referred to what issues and how they are made of drawings will be shown. Mark and line methods, particularly in terms of education, prospecting by methods of expression that appeals to the eye will be focused on the need.

Keywords: Sign, Line, Hadith, The Education, Method.

GİRİŞ

İnsanlar arasında her türlü bilgi alışverişi olarak tanımlayabileceğimiz iletişimde, en fazla konuşma dilini kullanırız. Fakat bu ilişkilerde sadece konuşma dili değil, iletişimin her türlü biçimi çeşitli mesajlar taşımakta ve anlamlar üretmektedir. İletişim türleri içerisinde geçmişten günümüze en geniş biçimde kullanılanlar ise içerisinde görsel öğeler bulunduranlardır. Çünkü insanoğlu konuşmaya başlamadan önce çevresine bakıp, tanımayı öğrenir. Görerek öğrendiği bilgiler, diğer bilgilere göre daha kalıcı olur, hafızasında yer eder ve hatırlaması kolay olur.

* Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Bundan dolayı iletişimde çizim ve şekil gibi göze hitap eden simgeleri kullanmak; düşüncelerimizi, bilgilerimizi müşahhaslaştırarak belirtmede çok önemli bir konuma sahiptir. Hatta bazı insanlar için bir bilgiyi bu şekilde sunmak, diğer anlatım biçimlerinden daha kolaydır. Örnek verecek olursak, bir yere nasıl gidebileceğini soran birine, çoğu insan, gidiş yolunu gösteren basit bir harita çizerek yol tarifi yapmayı tercih etmektedir. Bu sebeptendir ki, insanoğlu çizimden ve şekilden eski zamanlardan beri istifade etmiştir. Hatta denebilir ki, insan iletişim kurmak için 5-6 bin yıldır yazıdan istifade etmekte, fakat buna mukâbil çizgiyi ilk çağlardan itibaren kullanmaktadır.¹ Nitekim mağara duvarlarına çizilen çizgiler bilinen ilk iletişim aracı olarak kabul edilmektedir. Televizyonun ortaya çıkması ile radyoların eskisi kadar çok dinlenmemesi de görsel mesajlara verdiğimiz değer diğer bir göstergesidir. Günümüzdeki teknolojik gelişmeler vasıtasıyla çizim, şekil, grafik gibi motiflerden yararlanmak daha da kolaylaşmaktadır. Bu sayede, aktarılmak istenilenlerin, ilgi çekici, kolay, anlaşılır ve somut biçimde sunulmasına imkan verilmektedir. Çizgi aslında temel bir anlatım aracıdır.² Çizgiyi, belli amaçlar için kullanırız ve çeşidine göre de farklı hisler uyandırır. Mesela, düz çizgiler durgunluk hissi uyandırırken, eğri çizgiler hareketlilik hissi uyandırır. Kısaca çizgilerin çeşitlerine göre psikolojik ve karakteristik etkileri görülür.

Kısaca, anlatımı bu tarz usullerle zenginleştirmek önemli bir metottur. Peygamberimiz (sav) de zaman zaman bu usulleri kullanarak, aynı zamanda dinleyenlerin gözlerine de hitap etmiştir. Hitâbet, Hz. Peygamber'in (sav) insanları İslam'a davet ve onları ikna etmek için başvurduğu en önemli bir metotlardan biridir. Fakat, Peygamberimizin tebliğ görevi kapsamında hitâbet gaye değil, bir araçtır. Bu bakımdan konuşmalarını sâde bir dille yapmış, gerektiğinde de çeşitli jest ve mimiklerle desteklemiştir. Nitekim O (sav), sadece çizgi çizmek suretiyle değil; sözlerini el, parmak vb. bazı işaretlerle takviye ederek de, beyanının daha belîğ olmasını sağlamıştır.³ Bir çok hususta işaretle sözü takviye etmiştir. O'nun (sav) bu tarz işaretleri de fiilî sünnet kapsamına dâhildir. Kullanılan uzuvlar da genelde baş, göz, el veya parmak olmaktadır.⁴ Çizgi çizimi ve işaret etme yöntemleri birbirine benzer olmaları dolayısıyla, Resûlullah (sav) tarafından yapılan çizimlere geçmeden önce O'nun el ve parmakla yapmış olduğu işaretlere kısaca değinmek istiyoruz. El, kol, baş gibi organların iletişimde kullanılması, beden dili ve iletişimdeki önemi konusunu gündeme getirmektedir. Eller ve kollarla yapılan hareket ve işaretler bilindiği üzere jestleri oluşturmaktadır. Beden dili türleri içinde de en fazla öneme sahip olan da jestlerdir. Jestlerin işaret, duygu, taklit, aksiyon ve heyecan gibi değişik türleri bulunmaktadır. Fakat biz bu makale kapsamında bunların üzerinde fazlaca durmayacak, sadece yapılan işaretlere örnekler vereceğiz.⁵

- 1 Muhammed Tâhir b. Abdulkâdir, Târîhu'l-Hattî'l-Arabiyyi ve Adâbihi, Mektebetü'l-Hilâl,1939, s. 15-25.
- 2 Nokta ve çizgi tanımı için bkz: Aker Sabiha Alparslan, Tasarım Mesleki Resim, Yapa Yayınları,1981; Hatice Aslan Odabaşı, Grafik'te Temel Tasarım, Cem Ofset, Ankara; Nurullah Berk, Resim Bilgisi, Varlık Yayınevi, 1972; Tülay Çellek, Temel Sanat Ders Notları, 2003; Apdullah DEMİR, Temel Plastik Sanatlar Eğitimi, Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi; Kadriye Eroğlu, Yayımlanmamış Temel Sanat Ders Notları, 2006, İstanbul; Nevide Gökaydın, Temel Sanat Eğitimi, M.E.B., Ankara, 2002; Hüseyin Kılıçkan, Resim Bilgisi, Fil Yayınevi, 1999; Komisyon, Fotograf ve Grafik Nokt-Çizgi, Meb, Ankara, 2007; Mutlu Boztepe, Çizim Teknikleri ve İzdüşüm, Eylül, 2009, ss. 1-25.
- 3 Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber ve Beden Dili", Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu İşığında İslamın Güncel Sunumu, TDV Yayınları, Ankara, 2006, s. 221, 222.
- 4 Örnekler için bkz.: M. Süleyman Aşkar, Ef'âlu'r-Resûlve Delâletühe ale'l-Ahkâmîş-Şer'iyye,2. baskı, Beyrut,1988; Erul, agm. s. 221, 222.
- 5 Beden Dilinin Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Peygamber tarafından kullanımı için bakınız: Erul, agm.; Mustafa Karataş, "Hz. Peygamber'in Beden Dili", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 8, 2003, ss. 49-71; Yusuf Macit, "Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği", İğdir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 1, 2012, ss. 29-44; Mahmut Kavaklıoğlu, "Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber", Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 3, sayı 6, 2004/2, ss. 49-80.

1. EL VE PARMAKLA İŞÂRET ETMESİ

Kelimeler, ses tonu ve beden dili insanlar arası iletişimin temel unsurlarındandır. Hangisinin daha önce kullanıldığı ile ilgili tartışmaları bir kenara bırakacak olursak, dil ve beden dili hep birbirini destekleyerek insanlar arasında anlaşma ve duyguları paylaşmada, tarih boyunca kullanılmıştır. Konuşmaların daha etkili ve anlaşılır olması için yapılan el, kol, baş, göz, kaş ve beden hareketleri, kabul-red ve hoş karşılamayı ifade eden baş sallama, parmak dikme ve omuz silkme gibi hareketler bunlara örnek verilebilir ki, bunların bir kısmı doğuştan getirilen, bir kısmı ise içinde yaşanılan kültüre ait beden hareketleridir.⁶

İnsanlar tarafından anlaşılması için, hidâyet ve rahmet olarak indirilen Kur'an-ı Kerim'e bu açıdan baktığımızda beden dilinin sözlü dille beraber kullanıldığına dair örnekler bulmak mümkündür. Nitekim işâret; işâretle konuşmak için susmayı ifade eden savm; baş, kaş, göz, dudaklar ve ellerle işâret anlamına gelen remz⁷ kavramlarının K. Kerim'de kullanılmış olması onda beden dilinin varlığının en büyük delilidir.⁸ K. Kerim'de yer verilen beden dili ile ilgili örnekler, bizzat Resülullah (sav) tarafından çok farklı şekillerde kullanılmıştır.

Sahabe, Resülullah'ın (sav) sözlerini, fiillerini anlatırken, O'nun sünnetine verdikleri değer gereği aynen aktarma gayreti içinde olmuşlardır. Hatta çoğu zaman eksik bir şey aktarırım endişesi, hadis naklinde temkinli davranmalarına sebebiyet vermiştir. Aktardıklarında da mümkün mertebe, Resülullah'tan (sav) gördükleri en ufak bir ayrıntıyı bile nakletmeye çalışmışlardır. Onların bu hassasiyetleri sayesinde de rivâyetlerde, Resülullah'ın yapmış olduğu bazı işâretleri tespit edebilme imkanına sahip olmaktadır. Hatta bunların bir kısmı müsel sel hadisin bir çeşidi olarak da ele alınmıştır. Hadisin senedinde yer alan ravilerden her birinin, bir sözü veya hareketi ya da her ikisini birden aynen devam ettirerek aktardığı hadis çeşidi olan müsel sel hadislerin bir kısmı bu işâretlerden ve yapılan hareketlerin aynen aktarımından oluşmaktadır.⁹ Örnek olarak şunları zikredebiliriz:

Peygamberimiz her fırsatta mü'minlerin birlik ve beraberlik içerisinde olmalarını tavsiye etmiştir. Bunu anlatırken zaman zaman benzetmeleri de kullanmıştır. Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere, bazen sadece benzetme kullanmakla kalmamış, parmaklarıyla yapmış olduğu işâretle de bu birliğin gücüne vurgu yapmıştır. Ebû Musâ'dan (ra) nakledildiğine göre, Peygamberimiz (sav) parmaklarını kenetleyerek "Müminler bir binanın tuğlaları gibidir, birbirine destek olurlar" buyurmuştur.¹⁰ Bu hareketiyle birlik ve beraberliğin önemini ve kuvvetini mükemmel bir tarzda göstermiş ve göze de hitap eder şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Tuğlalarla örülüp, birbirine kenetlenerek yapılan bina örneğini vermesi ise anlatımı destekleyen, hafızalarda canlanmasını sağlayan, birlik ve beraberliğin önemine vurgu yapan diğer husus olmaktadır. Neticede mevzu bir kaç yönden müşahhaslaştırılmıştır.

Dünya hayatının gelip geçiciliğini ve ahirete nisbetle azlığını ifade etmek için parmağını kullanmıştır. "Allah'a yemin ederim ki ahirete nisbetle dünya, herhangi birinizin şu parmağını -ravi Yahya şehâdet parmağı ile işâret etmiştir- denize daldırışının benzerinden başka değildir. Binaenaleyh herhangi biriniz o parmak denizden ne kadar ıslakla döner baksın!"¹¹

6 Necati Kara, "Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili (Bir Metin Olarak Beden Dili) -Kur'an Örneği-", 17-18 Mayıs 2001 Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu, Bakanlar Matbaası, Erzurum, ss. 423-442

7 Al-i İmrân, 3/41, Meryem, 19/10, 11, 26, 29.

8 Kara, agm., s. 428.

9 Müsel sel hadis için bkz.: en-Nevevî, et-Takrîb ve't-Teyşîr, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1, baskı, Beyrut, 1987, s. 92; Selman Başaran-M. Ali Sönmez, Hadis Usûlü ve Tarihi, Emin Yayınları, 3. Baskı, Bursa, 2012.

10 Buhârî, Mezâlim 51/ 5; Edeb, 81/36.

11 Tirmizi, Zühd 37/15.

Kıyametin yakınlığını anlatırken de parmakları ile gösterme metodunu kullanmıştır. Resûlullah (sav) iki parmağını (ki şehâdet parmağı ve orta parmağı) birleştirerek: “Ben ile kıyamet günü şu iki parmak gibi (yan yana) gönderildim” buyurdu.¹²

Aynı şekilde yetime bakıp gözeten kimsenin faziletini ve ahirette kendisine ne kadar yakın olacağını parmakları ile göstermiş ve şöyle buyurmuştur: “Yetimin işlerine bakan kimse, ister yetimin akrabasından olsun, ister yabancılardan olsun; benimle o, cennette şu iki parmak gibi (yan yana) bulunacağız.”¹³ Hadisi rivayet eden Malik (ra), şehâdet ve orta parmağı ile işâret etmiştir.

Peygamber (sav) bir kere eline (hafifçe) tükürdü. Sonra şehâdet parmağını tükürük damlası üzerine bırakıp şöyle buyurdu. “Allah (cc) buyuruyor ki: Ey Ademoğlu, seni şunun misli olan bir damla meniden yarattığım halde beni nasıl âciz zannedersin?”¹⁴

Başka bir rivayette ise baş parmağı ile onun yanındaki işâret parmağını halkalayarak konuyu açıklamıştır: Nebi (sav) bir kere telaşa Zeynep’in yanına girerek: “Lâ ilahe illallah, meydana gelmesi yaklaşan bir şerden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab’ın haline? Bugün Ye’cûc ve Me’cûc’ün seddinden şunun gibi bir delik açıldı” buyurdu da baş parmağıyla onu takip eden (şehâdet) parmağını halkaladı.

Bunun üzerine Çahş kızı Zeynep: Ya Resûlullah! İçimizde bu kadar sâlih kimseler varken biz helak olur muyuz? diye sordu. Resûlullah: Evet! Fısk-u fücür, fuhs ve masiyet çoğaldığı zaman (helâk olursunuz!) diye cevap verdi.¹⁵

Yine yağmur duası yaparken, “Allah’ım! Çevremize yağdır, üzerimize değil!” buyurmuştur. Râvi Enes (ra) bu esnada Resûlullah’ın yaptığı işâreti şöyle anlatmaktadır: Resûlullah (sav) bu şekilde dua edip eliyle gökyüzündeki bulutlara işâret etti ve onun işâret buyurduğu bulutlar hemen açılıverdi; Medine adeta ışıkla aydınlatılmış, üstü açık bir alan gibi oldu. Bu yağmur dolayısıyla bir ay boyunca vadiler sel olup aktı ve civar bölgelerden gelen herkes bolca yağın yağmurun bereketler getirdiğini söyledi.¹⁶

Cuma günü icâbet saatinden bahseden rivayette de benzer işâret söz konusudur: “İşte bu günde kısacık bir an vardır ki, Müslüman bir kul o ana rast gelecek şekilde namaz kılmaya ve dua etmeye muvaffak olur da Allah’tan bir şey dilerse Cenâb-ı Hakk ona dilediği her şeyi bahşeder.” Hadisin Sahabe râvisi Ebu Hureyre (ra): Resûl-i Ekrem (sav) bu zamanın çok kısa olduğunu ifade etmek üzere eliyle işâret buyurmuştu, diyerek yapılan işâreti göstermektedir.¹⁷

Veda Haccı’nda şeytan taşlamadan önce kurban kesen birisinin, durumun ne olacağına dair sorusuna Peygamberimiz (sav), sakıncanın olmadığı anlamında eliyle işâreti; devamında kurban kesmeden önce tıraş da olduğunu söylemesi üzerine tekrar eliyle işâreti konumuz açısından başka örneklerdir.¹⁸

12 Tirmizi, Fiten 34/39.

13 Müslim, Zühd 53/42.

14 İbn Mace, Vasâyâ, 22/4.

15 Müslim, Fiten 52/ 1.

16 Buhârî, Cuma 17/35.

17 Buhârî, Cuma 17/37.

18 Buhârî, İlim 3/24.

Hadis metinlerindeki bu örnekler muhaddislerin özel ilgisini çekmiştir. Bu tarz işaretlerin de ilim ifade ettiği üzerinde durmuşlar ve işaretlerin delâlet ettiği hükümleri açıklamışlardır. Fıkıh anlayışını bâb başlıklarına yansıtması bakımından dikkat çeken ve bu yönüyle meşhur olan Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'inde bunu daha net olarak görmekteyiz. O, Kitâbu'l-İlim'de bâb başlıklarından birini "el ve baş işâreti ile fetvaya cevap vermek" adı altında açmış ve burada üç hadis zikretmiştir. İlim kitabında, bu bâb başlığını özellikle zikretmesi, bir şeyi işâretle göstermenin ilim ifade edeceğini, dini hükümlerde delil olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.¹⁹ Ayrıca o, Talâk kitabının 24. bâb başlığını da işâretlere ayırmıştır ki şöyledir: «Talâk ve diğer hususlarda işârette bulunmanın hükmü.»²⁰ Bu bâbda yedi hadis zikretmektedir ki hepsinde Resülullah'ın yapmış olduğu değişik işâretler bulunmaktadır. Böylece o işâretin anlaşılması durumunda, konuşma gibi değerlendirileceğini göstermektedir.

Daha fazla örnek bulunmakla beraber bunlar bize anlatımda, Peygamberimizin (sav), sözlerini bu tarz hareketlerle takviye ettiğini göstermesi bakımından yeterli bilgiyi vermektedir. Anlatımda işârete başvurmayı gerektiren durumlarda konuşmalarına bunları da katmıştır. Her dilde olduğu gibi Arap Dil ve Edebiyatı'nda da bu amaçla işâret kullanılmakta idi. Bu kullanımda işâretlere kaynaklık eden beden organlarından özellikle eller ve parmaklar dikkat çekmektedir. Eski kültür ve inanışlarda parmakların çok önemli yeri olduğu gibi bugün de aslında aynı önem devam etmektedir. Parmakların hepsinin bir takım anlamları vardı ve hesap işleminde de kullanılmaktaydılar. Mesela Araplar her birini belirli sayılarla sembolize ettikleri parmaklara buna göre belirli pozisyonlar da vermişlerdi. Bu pozisyonları o denli kurallara bağlamışlardı ki, bazen bir tek el ile on bin sayısını çok anlaşılır bir şekilde gösterebilmekteydiler. Özellikle birbirinin dil ve lehçelerini iyi anlamayan tüccarlar arasında standart bir iletişim sağlaması ve yazı araç-gereçlerinin hazır bulunmadığı durumlarda pratik çözüm sağlaması, parmakların kullanımını öne çıkarmıştır. Nitekim Resülullah (sav) de parmaklarıyla doksani²¹, dokuzu²², onu²³, yirmi dokuzu²⁴ gösterdiğine dair bir çok rivayet bulunmaktadır.²⁵

Dikkat çeken diğer nokta ise bu hareketlerin hiçbir zaman uygunsuz, yersiz, farklı anlamlar çıkarabilecek derecede aşırı olmamasıdır.²⁶ Nitekim Medine Valisi Bîşr b. Mervân'ın hutbede iki elini birden kaldırarak aşırı derecede hareket etmesi, görenler tarafından tenkit edilmiştir. Hutbeyi dinleyen Ümâre b. Ruveybe onun bu hareketlerine kızmış, ona ağır sözler söylemiş ve "Resülullah şehâdet parmağını kaldırmaktan öte bir hareket yapmazdı" diyerek valiyi ikaz etmiştir.²⁷ Bu tepkiden de anlaşılacağı üzere Peygamberimiz (sav) hutbede dikkat çekecek kadar aşırı derecede el, kol hareketi yapmamıştır.

2. ÇİZGİ ÇİZMESİ

Çizgi, belirttiği şeyi temsil eder, canlandırır, bize doğrudan veya dolaylı olarak mesajlar iletir ve görünen görüntünün arkasında yatan anlamların keşfedilmesinde yol gösterici rol

19 Buhârî, İlim 3/24

20 Buhârî, Talâk 71/24.

21 Buhârî, Talâk 71/24.

22 Ebu Dâvud, Menâsik 5/ 56.

23 İbn Mâce, Fiten 36/ 9.

24 Buhârî, Savm 36/11.

25 Kadri Yıldırım, "Arap Dili ve Belâğatında Bedensel Beyân", Ekev Akademi Dergisi, Yıl 6, sayı 13, (Güz 2002), ss. 295-314.

26 Karataş, agm., s. 64.

27 en-Nesâî, es-Sünen, Cuma 14/29.

oynar. Bunun için insanlar arası iletişimde, duygu, düşünce, tutum aktarımında önemli bir metod, göze hitap eden göstergelerin kullanılmasıdır. Yukarıda da ifade edildiği gibi bu, sadece dil yardımıyla kurulacak bir iletişimin mahzurlarını ortadan kaldıracak en önemli faktördür.

Hz. Peygamber'in (sav) bazı konuları anlatırken çizgi çizdiğine dair rivâyetler bulunmaktadır. Burada, O'nun (sav) çizdiği çizgilere değinen rivayetlerden üçü üzerinde durulacaktır. Bu çizimleri sahabenin anlattığı kadar anlayabilmekteyiz. Bunlarla ilgili şerhlerde bazı çizimler yapılmıştır ki, aşağıda da ifade edileceği üzere hangisinin daha isabetli olduğu kesin değildir. Önemli olan husus Hz. Peygamber (sav) tarafından bu tarz çizimler yapılarak da bazı mevzuların anlatıldığının görülmesidir.

1. Bu hadislerin en meşhurunu insan ve eceli ile ilgili çizdiği çizgilerde görmekteyiz. Bunlar da kaynaklarda iki sahabe'den nakledilmektedir ki, biri Abdullah b. Mes'ud (ra), diğeri Enes (ra)'dir. Abdullah b. Mes'ud (ra) rivâyeti, Enes (ra) rivâyetine göre daha uzundur.
 - a. Abdullah b. Mes'ud' (ra) şöyle anlatıyor: Resûlullah (sav) bir dörtgen çizdi, ortasına bir çizgi ve bunun etrafına da birkaç kısa çizgi daha çizdi. Buyurdu ki, "Bu insan, bu da onun eceli ve etrafını sarmış, bu dışarıdaki de onun arzuları, bu kısa çizgiler ise afetler, musibetlerdir. Eğer bu afetlerden biri hata eder dokunmazsa, diğeri yakalar; diğeri hata eder, ona isabet etmezse bu sefer de diğeri bir ok ona isabet eder."²⁸
 - b. Enes'in (ra) anlattığına göre ise: Resûlullah (sav) çizgiler çizdi ve "Bu insanın arzu-istekleri, bu da ecelidir. İnsan bu ikisi arasında böyle (zor durumda) kalır. Uzak emeller peşinde iken, ansızın kendisine en yakın olan çizgi geliverir."²⁹

Anlaşılması ve anlatılması zor olan bir konu Resûlullah (sav) tarafından son derece kolay, anlaşılır bir şekilde ve çizimle desteklenerek anlatılmıştır. Hadis kitaplarımızda ise bu hadisler daha ziyade zühd ve rikâk bölümlerinde alınmıştır. Burada özellikle Buhârî'deki yerine işaret etmek istiyoruz:

Buhârî bu hadisleri "Kitâbu'r-Rikâk" bölümünde, dördüncü bâbda vermektedir. Bu bölümündeki ilk bâb başlıklarına baktığımızda şu şekilde sıralanmaktadır: 1-Asıl hayat ahiret hayatıdır. 2- Ahirette dünyanın meseli. 3- Dünyada garib veya yolcu gibi ol. Bu üç başlık halinde hadisleri verdikten sonra dördüncü olarak yukarıda değindiğimiz hadisleri "tûl-i emel" bâbında vermektedir. Nitekim o aynı bâb başlığında dünya hayatının geçiciliğinden bahseden Âl-i İmrân 185. ve el-Hicr 3. ayet-i kerimeleri zikretmiştir. Peşinden de bu konuda Hz. Ali'nin bir sözünü nakletmiştir. Bu ayetler ve sahabe kavliyle bâb başlığını verdikten sonra Buhârî, bu hadisleri rivayet etmektedir. İnsanın dünyaya bakış açısının nasıl olması gerektiği hakkında kanaat oluşturmaktadır. Emel, insanın sevdiği uzun ömür, zenginlik gibi istek ve ümitleridir. Temenniye yakın anlamlı bir kelimedir. Bununla beraber, temenni ile emel arasında önemli bir fark bulunmaktadır. Çünkü emel, temenninin aksine belli bir sebebe dayanmaktadır. Bazılarına göre ise, emel bir şahsın iradesidir ki, mümkün olan şeyleri onunla elde eder, elde edemeyince temennide bulunur.³⁰

28 Buhârî, Rikâk 84/ 4 (1. hadis); Ayrıca bkz.: et-Tirmizî, Sıfatul-Kiyâme ve'r-Rekâik 38/22 (hadis no: 2454), c. 4, s. 244; İbn-i Mâce, Zühd 37/27, (hadis no.: 4231); ed-Dârimî, Rikâk 20/20, c. 2, s. 393, (hadis no: 2729); Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 6, s. 163.

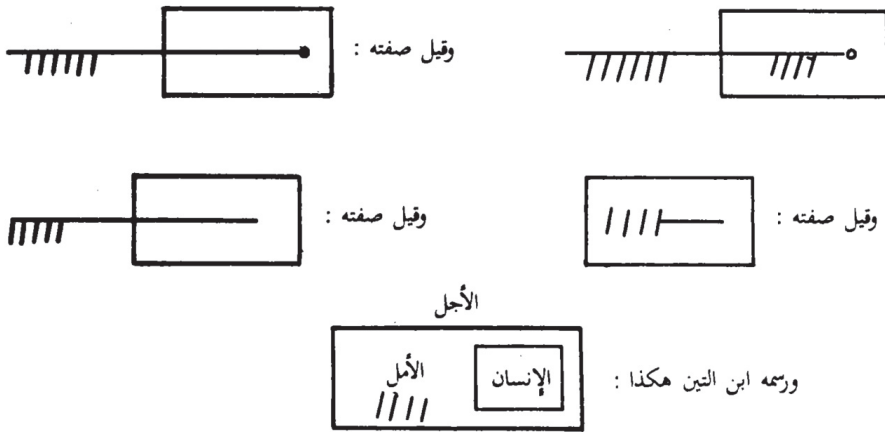
29 Buhârî, Rikâk, 84/4 (2. hadis)

30 Halil Aldemir, Soner Duman, İbn Hacer El-Askalanî Muhtasar Fethu'l-Bârî, Polen Yayınları, İstanbul, 2006, c. 12, s.525,526; Aynı, c. 23, s. 51.

İnsanın bitmek tükenmek bilmeyen emelleri vardır, hatta bunlar yaşı ilerlemesine rağmen aynen devam eder ki, bir hadiste şu şekilde geçmektedir: “Yaşlının kalbi şu iki durumda devamlı gençtir: Dünya sevgisi ve tûl-u emel.”³¹ Bu hadis insanın tabiatındaki özelliklere dikkat çekmekte, bunları nasıl yönlendirmemiz gerektiği gibi hususlar ise yukarıdaki hadiste açıklanmaktadır. Burada verilmek istenen mesaj, devamlı ahireti göz önünde bulundurup, dünyaya ve dünyanın geçici emellerine ona göre değer verilmesidir. Aksi takdirde akibetin kötü olacağı hadiste kullanılan “نهش” fiilinden daha iyi anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi bu fiil, ısırma için ağzına almak, yılan sokmak, yüzünü tırmalamak, ısırma gibi anlamlara gelmektedir.³² Dünyalık emeller peşinde koşarken, ansızın ecel gelip yakalayabilir. Acaba emelin her türlü kötü müdür? Hadisi nasıl anlamalıyız? Bu gibi sorulara cevap aranan şerhlerde emellerin çeşitlerine dair bazı izahlar yapılmıştır ki şu şekilde özetlenebilir: “Burada ince bir nokta vardır. Hayırlı işler, rızkını temin etme vb. yönündeki emeller, hayırlı emellerdir. Alimlerin halis niyetlerle meydana getirdiği eserler bu tarz emellerin sonucudur. Bu nevi hayırlı emellere zıt olan kötü emeldir.”³³

Yukarıda da ifade edilmeye çalışılan, insan, onun emeli ve eceli gibi anlaşılması zor olan bir konuyu Resülullah (sav) çok sade bir şekilde anlatmış ve çizgi ile de çizerek gözle görülür hale getirmiştir. Şerhlerde bu hadisler üzerindeki açıklamalarda, ayrıca Resülullah (sav) tarafından çizilen şeklin nasıl olduğu da çizimlerle gösterilmeye çalışılmıştır. Biz burada sırasıyla hadis şârihleri İbn-i Hâcer, Aynî ve Kâmil Miras tarafından çizimlere işâret edeceğiz:

İbn-i Hâcer bunları beş ayrı şekilde göstermiştir ki şunlardır³⁴:

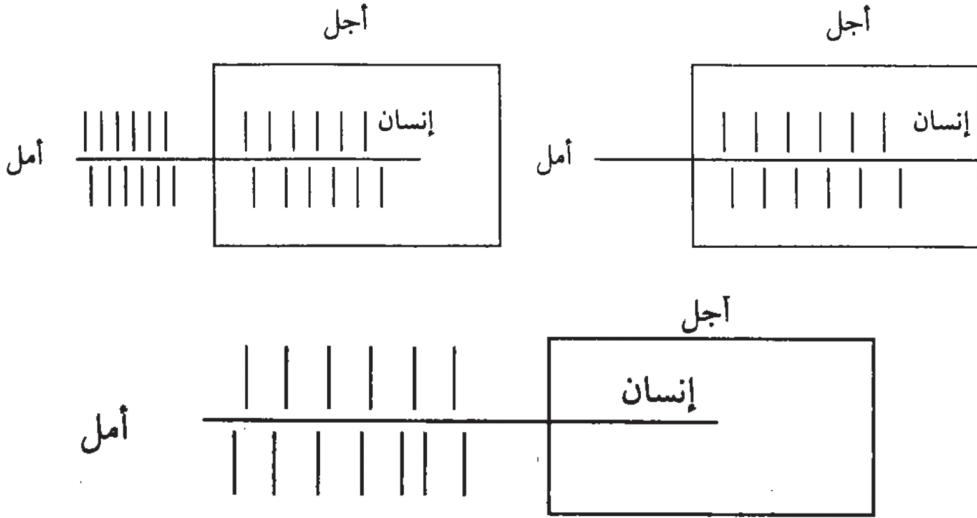
31 Buhâri, Rikâk 84/ 5.

32 ez-Zebîdî, Tâcu'l-Arûs, Matbaatu'l-Hukûmet-i Kuveyt, Kuveyt, 1977, c. 17, s.435; İbn Hâcer, Fethu'l-Bârî bi Şerh-i Sahihî'l-Buhârî, 2001, Riyâd, 1. baskı, c. 11, s. 239.

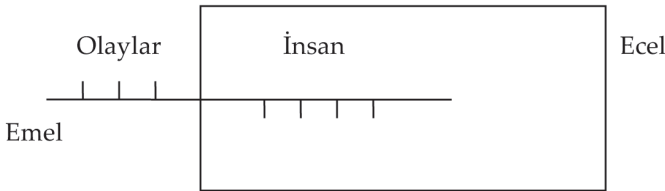
33 Kâmil Miras, Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1984.8. baskı, c. 12, s.180 ve ayrıca s.360, 361.

34 İbn Hâcer, Fethu'l-Bârî, c. 11, s. 241.

Aynî de ise üç çizim bulunmaktadır:³⁵

Kamil Miras, çizimin basamaklarını da tarif ederek çizmekte ve kendi çizimi ile ilgili olarak, "Bizce Resûl-i Ekrem'in ta'rifine en uygun olanı budur. Resûl-i Ekrem Efendimiz kazâ ve kader, mevt-i tabî'î ve mevt-i ihtirâmî gibi girift mes'eleleri en basit zihinlere de takrîb için hutût ve nükûş ile tasvir buyururlardı" demektedir.³⁶

Tul-i emel: İnsanın bitmek tükenmek bilmeyen emeli.

İnsan: Doğru çizgi, insanın varlığı ve selametini temsil eder. Sürekli ileriye gidiş ve geleceğe bakışı anlatmakta. Çizginin uzunluğu emellerinin bitme tükenme bilmediğini anlatmakta.

Ecel: İnsanın hayatı sınırlıdır. Onu her yönden kuşatan bir sınırı vardır.

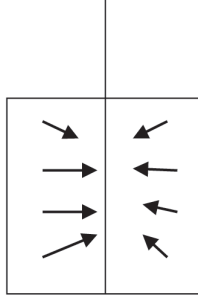
İnce çizgiler: Bunlar sıkıntıları ve problemleri temsil eden olaylardır. Bazıları uzaktır, bazıları ise yakındır, insan hayatı boyunca bunlardan kurtulamaz

Ayrıca başka bir çizim de Abdullah Özbek tarafından yapılmıştır. O, hadiste anlatılan konu ile ilgili izahlardan sonra, tarif edilen çizimi şu şekilde göstermiştir:³⁷

35 Ebû Muhammed Bedruddin Mahmûd el-Aynî, Umdetü'l-Kârî Şerh-i Sahihî'l-Buhârî, Beyrut, 2001, 1. Baskı, c. 23, s. 53, 54.

36 Kâmil Miras, Tecrid, c. 12, s.180 ve 359.

37 Abdullah Özbek, Bir Eğitimi Olarak Hz. Muhammed, 3. baskı, Esra Yayınları, İstanbul, 1994, s.218.

Ecel ve emelden bahseden hadis, Resülullah'ın (sav) çizmiş olduğu çizgilerinden bahseden rivâyetler içerisinde, üzerinde en fazla çizim yapılanıdır. Diğer iki çizim ise biraz daha sadedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi anlaşılması zor olan bir konuyu bu sayede daha anlaşılır kılmıştır.

Çizimler birbirine yakın olmakla beraber, konumuz açısından önemli olan nokta Resülullah'ın (sav) bu çizimleri kullanmasıdır. Kamil Miras tarafından yapılan çizim öncekilerden de istifade edilmesi itibariyle hadis metnine daha uygun görülmektedir. Çizimlerdeki farklılıklar hadis metninin kısa veya uzunluğu ile de irtibatlıdır. Verilmek istenen mesaj ecelin ansızın gelivereceği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu mesajı daha net veren çizimlerin, aslına daha uygun olacağı açıktır. Aşağıda ifade edeceğimiz örnek de bunu destekler mahiyettedir ki burada da konu göze hitap eden başka araçlarla desteklenmiştir:

Peygamberimiz (sav) bu rivâyette de, insanın eceli ve emelini anlatırken, eline aldığı iki çakıl taşından birini uzağa diğerini yakına atmış ve yanındakilere “Bunun ve şunun misâli neye benzer bilir misiniz?” diye sormuş, onlar da “Allah ve Resülü bilir” deyince, “Şu (uzağa düşen taş) emel, bu (yakına düşen taş) da ecelidir” buyurmuştur.³⁸ Aynı konuyu, yine bir başka gösterimle anlatmış, örneğini de canlı ve hareketli bir şekilde ifade etmiştir, mesaj ise yukarıdaki hadis ile aynıdır.

Hadis metinlerinde Resülullah (sav) tarafından yapılan çizimlere diğer iki örnek ise şunlardır:

2. Bunlardan birinde Resülullah (sav), Allah'ın yolu ve diğer yolları anlatırken yine çizgi çizmektedir. Bu çizgi ile ilgili rivâyetler Abdullah b. Mes'ud (ra)'dan gelmektedir:

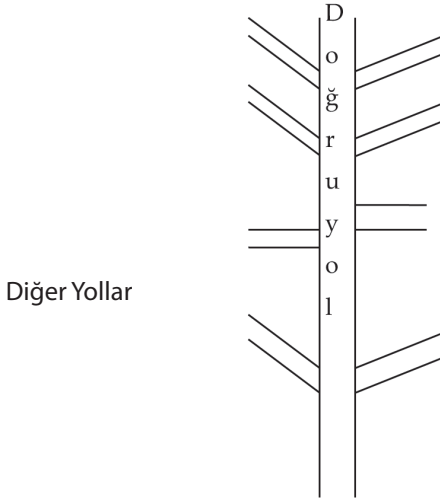
Bir gün Hz. Peygamber (sav) bir çizgi çizer, sonra “bu Allah'ın yoludur” der. Sonra bunun sağına ve soluna da çizgiler çizer, arkasından da şu açıklamayı yapar. Bunlar muhtelif yollardır. Her biri üzerinde (kötülüğe) davet eden şeytan vardır.³⁹ Arkasından da şu ayet-i kerimeyi okur. “Şu emrettiğim yol, benim dosdoğru yolumdur. Hep ona uyun. Başka yollara ve dinlere uyup gitmeyin.”⁴⁰

38 Tirmizî, Edeb 44/82.

39 İbn Mace, Mukaddime, 1, (hadis no: 11); İbn-i Hibbân, Sahih, 1/Mukaddime, bâb 2, (hadis no: 6, 7), c. 1, s. 180; Hâkim, Müstedrek, c. 2, s. 240, 319, (hadis no: 2938 ve 3241); ed-Dârimî, c. 1, s. 43, (hadis no: 208); Ahmed b. Hanbel, c. 7, s. 206, 436.

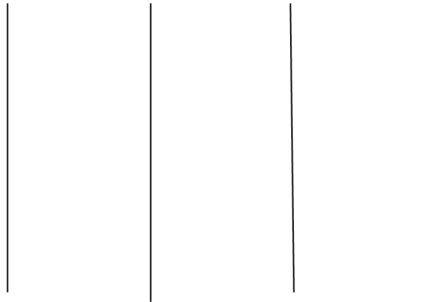
40 En'am, 6/153.

Bunun şeklini şöyle çizebiliriz.

Allah'ın hidâyeti ve insanlar için gönderdiği mesajlar için, "dosdoğru yol" benzetmesi ayet ve hadislerde sıkça kullanılmaktadır. Burada ise Peygamberimiz (sav) ayrıca bir de çizerek bunu göstermektedir ki, benzetme daha net olarak anlaşılmalıdır.

3. Resûlullah (sav) yine bir gün yere dört çizgi çizmiş ve yanındakilere "Bunlar nedir, biliyor musunuz?" diye sormuştur. Orada bulunanlar "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" diye karşılık vermişlerdir. Devamında Resûlullah (sav) bunlar: "Cennet kadınlarının en faziletlieleri Hatice bint Huveylid, Fâtıma bint Muhammed, Meryem bint İmrân ve Firavun'un hanımı Asiye bint Müzâhim" buyurmuşlardır. Sonra da Firavun'un hanımından bahsederek: Allah, inananlara da Firavun'un karısını örnek gösterdi. O şöyle demişti: "Rabbim! Bana yanında cennetin içinde bir ev yap, beni Firavun'dan ve onun (kötü) işinden kurtar. Ve beni şu zâlim toplumdaki kurtar!"⁴¹ ayet-i kerimesini okumuştur.⁴²

41 Tahrîm, 66/11. Bir sonraki ayet-i kerime de Meryem'den bahsedilmektedir: "İrzini korumuş olan, İmrân kızı Meryem'i de Allah örnek gösterdi. Biz, ona ruhumuzdan üfledik ve Rabbinin sözlerini ve kitaplarını tasdik etti. O, gönülden itaat edenlerdendi." Tahrîm, 66/12.

42 İbn-i Hibbân, Sahîh, İhbâruhu an Menâkıb, (tahkik, Şuayb el- Arnavud), Beyrut, Müessesetü'l-Risâle, 1993, 2. baskı, c. 15, s. 470, (hadis no: 7010); ; Hâkim, Müstedrek, c. 2, s. 497, (hadis no: 3836), c. 3, s. 160, (hadis no: 4754); c. 3, s. 185, (hadis no. 4852).

Bu dört adet birbirine paralel olarak çizilen çizgilerden her biri, hadiste zikredilen cennet ehlinin en faziletli kadınlarını temsil etmektedir.⁴³ Bu rivayette yine çizgi çizmiş, fakat burada yukarıdaki çizimlerdeki gibi belli bir konuyu anlatmamıştır. İkisi Kur'an-ı Kerim'de zikredilen, dört hanımın fazileti üzerine vurgu yapmak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim peşinden okuduğu ayet-i kerimeden bu duruma işâret ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Anlatımda işâretlerin, çizgilerin kullanımı karşımızdakine mesajlarımızı daha net anlatmamızı sağlar. Bunun için çizim ve şekiller vasıtasıyla anlatım çok eski zamanlardan beri kullanılmış ve sürekli bir gelişim içinde olmuştur. Günümüzde ise özellikle bilgisayarların insan hayatına daha etkin girmesiyle çizim ve grafik ayrı bir önem kazanmıştır.

Kendisine cevâmiu'l-kelim özelliği verilen, Arapça'yı en belîğ ve fasih bir şekilde kullanan, Resülullah (sav) de bazı konuları anlatırken zaman zaman el, parmak gibi uzuvlarıyla işâret etmiş ve bazen de çizgi çizmiştir. O'nun her hareketini eksiksiz aktarma gayretinde olan Sahabe (ra) bunları bütün ayrıntıları ile nakletmiş, yaptığı işâretleri ve çizimleri bizlere aktarmışlardır. Onların bu kadar ayrıntılı olarak nakletmelerinde kuşkusuz, gözleriyle de görmeleri etkili olmuştur. Günümüzde de bunların iyi tahlil edilip, kullanılma yöntemlerinin araştırılması önem arz etmektedir. Bu örneklerde, günümüz insanına diğer meseleleri anlatırken olduğu gibi, dinî konuları anlatırken de farklı metotları kullanmamıza işâretler bulunmaktadır. Anlatımı tek düzelikten kurtarmak, tebliğ ve irşâd hizmetlerinde bulunanlarının en fazla dikkat etmesi gereken hususlardandır. Sadece kulağa değil, aynı zamanda göze de hitap eden yöntemler konusunda bu örnekler bize yol göstericidir. Hiç kuşkusuz ki, eğitim ve öğretimde, çizgi, şekil ve şemaların kullanılması, konuya dikkat çeker, olay, olgu ve mücerret kavramların anlaşılmasını kolaylaştırır. Çünkü, kişinin gördükleri şeyler, yalnızca dinledikleri veya okuduklarına göre akılda daha uzun süre kalıcı olur ve iz bırakır.

KAYNAKÇA

- Aldemir, Halil, Soner Duman *İbn Hacer El-Askalanı Muhtasar Fethu'l-Bârî*, Polen Yayınları, İstanbul, 2006.
- Arslan, Ali, *Hadislerde Meseller ve Benzetmeler*, Kastamonu, 2013.
- Aşkar, M.Süleyman, *Ef'âlu'r-Resûlve Delâletühe 'ale'l-Ahkâmi's-Şeriyeye*, 2. baskı, Beyrut, 1988.
- el-Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmûd, *Umdetü'l-Kârî Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, 1. baskı, Beyrut, 2001.
- Başaran, Selman - Sönmez, M. Ali, *Hadis Usûlü ve Tarihi*, Emin Yayınları, 3. baskı, Bursa, 2012.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil *el-Câmiu's-Sahîh*, 1. baskı, Riyâd, 2008.
- ed-Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünen*, 1. baskı, Riyâd, 2000.
- Erul, Bünyamin, "Hz. Peygamber ve Beden Dili", *Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu Işığında İslamın Güncel Sunumu*, TDV Yayınları, Ankara, 2006.
- İbn Hâcer, Ebu'l-Fadl Şihâbüddin Ahmed b. Ali el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî bi Şerh-i Sahîhi'l-Buhârî*, 1. baskı, 2001, Riyâd.
- İbn-i Hıbbân, *Sahîh*, İhbâruhu an Menâkıb, (tahkik, Şuayb el- Arnavud), 2. baskı, Beyrut, Müessesetü'l-Risâle, 1993.

43 Abdullah Özbek, a.g.e., s.216; Ayrıca bkz. Ali Arslan, *Hadislerde Meseller ve Benzetmeler*, Kastamonu, 2013, s.66.

- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, *Sünen*, Beyrut, 1998, 1. baskı.
- İbn Manzûr, Cemâlüddîn Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, 3. baskı, Beyrut, 1999.
- Kâmil Miras, *Sahih-i Buhârî Muhtasanı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 8. baskı, Ankara, 1984.
- Kara, Necati, "Bir Bildirişim Dizgesi Olarak Beden Dili (Bir Metin Olarak Beden Dili) -Kur'an Örneği-", *17-18 Mayıs 2001 Kur'an ve Dil-Dilbilim ve Hermenötik-Sempozyumu*, Bakanlar Matbaası, Erzurum, ss. 423-442.
- Karataş, Mustafa, "Hz. Peygamber'in Beden Dili", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 8, İstanbul, 2003, ss. 49-71.
- Kavaklıoğlu, Mahmut, "Sergilediği Beden Dili Açısından Hz. Peygamber", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 3, sayı 6, 2004/2, ss. 49-80.
- Macit, Yusuf, "Beden Dili: Hz. Peygamber Örneği", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 1, 2012, ss. 29-44;
- Muhammed Tâhir b. Abdulkâdir, *Târîhu'l-Hattî'l-Arabiyyi ve Adâbihî*, Mektebetü'l-Hilâl, 1939.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahih, 1. baskı, Riyâd, 2006.
- en-Nevevî, Ebû Zekerriyya Yahya b. Şeref b. Mürî, *et-Takrîb ve't-Teysîr*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. baskı, Beyrut, 1987.
- Özbek, Abdullah, Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed, 3. baskı, Esra Yayınları, İstanbul, 1994
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre, *el-Câmiu's-Sahih*, (Mustafa Halebî Baskısı), 1. baskı, Mısır, 1962.
- Yıldırım, Kadri, "Arap Dili ve Belâğatında Bedensel Beyân", *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl 6, sayı 13, (Güz 2002), ss. 295-314.
- ez-Zebîdî, Seyyit Muhammed Murteza, *Tâcu'l-Arûs, Matbaatü Hukûmet-i Kuveyt, Kuveyt, 1977.*